

Eline Boisens erindringer: Hefte 47

Ved Anna Bojsen-Møller

Eline Boisen

I 1856, 42 år gammel, begyndte præstekonen Eline Boisen¹ at nedskrive sine erindringer.² Hun mente, at hun havde brystsyge, og hendes liv derfor ikke ville blive langt. Hun havde intet at læse og var træt af at sy og ville mere sig med at se tilbage på sit liv. Hun var gift med præsten og politikeren Frederik Engelhardt Boisen, og hun skildrer blandt andet deres ægteskab, som ikke altid var lykkeligt.³ Hun var klar over, at erindringerne ikke var objektive, men mente dog, at hendes børn kunne få glæde af at se deres fars og mors uoverensstemmelser fra hendes side, så de kunne komme til at se forholdet i et mildere lys.⁴ Hun ville i det hele taget skrive så ærligt som muligt, og derfor uvilkårligt skildre store syndere med sig selv i spidsen, skrev hun. Alligevel var der i hendes liv begivenheder af så storartet natur, at de måtte overgives til hendes børnebørn til eftertanke og advarsel, men også til trøst og opbyggelse.⁵

Hun var født i Norge 1813. Hendes far, Lars Heramb, var overmagasinbestyrer i Kongsberg. Hendes mor, Ursula Christiane Grønlund, var dansk og flyttede ved hans død i 1821 tilbage til København med deres tre børn. Eline Boisen fik friplads i en anerkendt pigeskole og blev derfor bedre uddannet end flertallet af piger dengang. I 1830, 17 år gammel, mødte hun den fire år ældre student Frederik Engelhardt Boisen, de blev forlovet, i 1834 holdt de bryllup. De første tre år var F.E. Boisen kateket i Store Heddinge, hvor de fik deres første to børn.

1 Eline Boisen, f. Heramb, 1813-71, g. m. Frederik Engelhardt Boisen, 1808-82, sognepræst og politiker.

2 *Eline Boisens Erindringer*, I-III, udg. af Anna Bojsen-Møller, København 1999 (herefter EBE).

3 F.E. og Eline Boisens børn var blevet bedt om at bidrage til Holger Begtrup's bog: *Grundtvigske Hjem i det 19. Aarhundrede*, bind III, København 1931 med erindringer fra deres barndomshjem, men de ønskede ikke at bidrage. Begtrup skrev i bogen, at børnene havde valgt at sige nej, fordi deres forældre ikke havde levet »i fuld Samstemning«. I bogen følger en skildring af F.E. Boisens hjem efter Eline Boisens død.

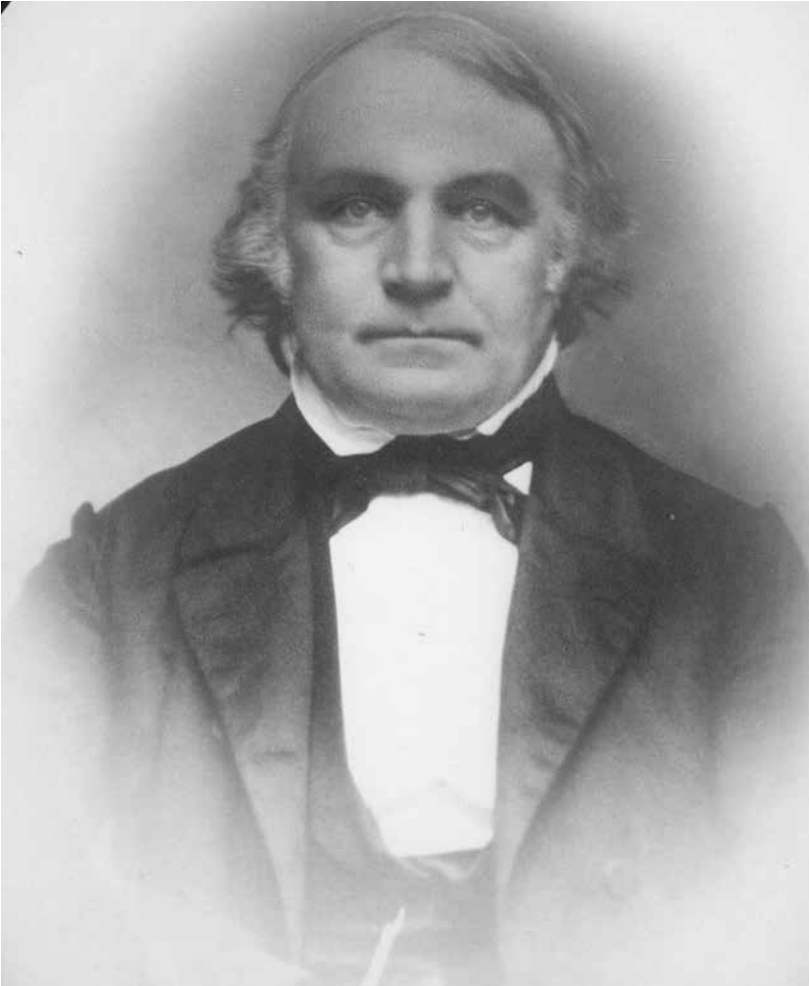
4 EBE s. 21f. og s. 1013.

5 EBE s. 372.

Eline Boisen, maleri, udateret, privateje.

Derefter var han sognepræst i Skørpinge og Fårdrup 1837-50, i Det hellige Land, som biskop J.P. Mynster hånligt kaldte Sydvestsjælland på grund af de mange gudelige forsamlinger. 1850-59 var F.E. Boisen sognepræst i Vilstrup ved Haderslev, og 1859 til sin død i 1882 var han sognepræst i Stege. Eline Boisen fortæller i sine erindringer både om politiske kampe, kirkelige opgør og den tids daglige levevilkår. Hun havde sine egne meninger politisk og til dels religiøst og lagde med alderen ikke skjul på dem.

Frederik Engelhardt Boisen, fotografi, udateret, KB.

Originalmanuskriptet

Originalmanuskriptet, skrevet i stilehefter fra 1850'erne og 60'erne, blev i 1986 fundet på Rødkilde Højskole på Møn, som var oprettet i 1866 af hendes søn Frede Boisen. Heri havde hun skrevet sine erindringer med sin lille faste, gotiske håndskrift. Hidtil havde man kun kendt en afskrift af manuskriptet, redigeret og henlagt på Rigsarkivet 1924 af Eline Boisens børn.⁶ Ved originalmanuskriptets fremkomst kunne

⁶ EBE s. 11.

man se, at der var lange passager, som hendes børn havde valgt ikke at medtage i afskriften, bl.a. passager med teologisk kritik af vækkelsesbevægelsens lægprædikanter eller Grundtvig og hans nærmeste tilhængere, heriblandt også sin mand. Det fremgik, at Eline Boisen skrev sine erindringer i 48 stilehefter, men hefte nr. 47 fandtes ikke iblandt dem.

I 2001, to år efter udgivelsen af erindringsværket, henvendte man sig til mig fra Nasjonalbiblioteket i Oslo og skrev, at man der var i besiddelse af hefte nr. 47. Hefte 47 var blevet indleveret af Øjvind Anker i 1958, en sønnesøn af Eline Boisens datter og svigersøn, Mix og Herman Anker.⁷ Det særlige ved hefte 47 er, at det ikke bærer spor af redaktion. Man må derfor antage, at det har befundet sig hos efterkommere af Herman og Mix Anker i Norge i 1920 og måske blev anset for bortkommet, da resten af manuskriptet blev redigeret af hendes børn, blandt andre Frede Bojsen og Jutta Bojsen Møller, i begyndelsen af 1920'erne. Det var muligt at læse det overstregede materiale i stilehefterne, jævnfør indledningen i min udgivelse. Kun ganske få passager er klippet ud. Udgivelsen af hefte 47 gør nu udgivelsen af Eline Boisens erindringer komplet. Det er nu anbragt sammen med de øvrige hefter på KB.

Datering

Hefte 47 omhandler årene 1867-68 og er tidligst skrevet 1870, da hun i heftet omtaler Therese Boisen f. Plenge som afdød. Hun døde 1870.⁸ I slutningen af hefte 39 omtaler hun grev Rosenørn-Lehn som minister.⁹ Han blev udenrigsminister 28. maj 1870.¹⁰ Slutningen af hefte 39, hefte 47, 48 og sandsynligvis også de mellemliggende hefter må derfor være skrevet i Eline Boisens sidste leveår. Hun døde 27. maj 1871. Hun støtter sin hukommelse på breve eller pakker af breve,¹¹ og omtaler meget ofte breve, som hun vedlægger hefterne til støtte for erindringerne udsagn,¹² men disse breve var, på nær nogle ganske få, ikke længere vedlagt hefterne, da de blev fundet.

I hefte 48 befandt sig en synopse over hefterne 43-47 skrevet af Eline Boisen. Heraf fremgår det, at hefte 47 skulle omhandle 1867-69. Hefte 47 omhandler imidlertid kun 1867 og enkelte begivenheder i 1868-69. I hefte 48 er kun de vigtigste begivenheder i årene 1868-69

7 Jf. note 67 og NBL Øjvind Anker.

8 Jf. note 44.

9 EBE s. 858.

10 Otto Ditlev Rosenørn-Lehn, 1821-92, udenrigsminister, DBLX, Bd. XIV, s. 317f.

11 Jf. EBE s. 921.

12 F.eks. EBE s. 947 og 987. Brevpakken fra 1868 omtales i hefte 47.

beskrevet, i modsætning til synopsens mange punkter fra disse år.¹³ Dele af synopsisen til hefte 47 er derfor stadig primær kilde til begivenhederne i 1868-69.

Politiske holdninger

Forskellene i ægtefællernes politiske holdninger kom særlig til udtryk i årene i Stege, hvor F.E. Boisen var sognepræst fra 1859-81. Han var kommet til Stege på opfordring fra sin forgænger i embedet, provst Daniel Smith, som havde været vicerector på F.E. Boisens fars, biskop P.O. Boisens, seminarium i Vesterborg. Familien Smith var indgiftet i familien Hage, og de to familier blev F.E. Boisens og Eline Boisens nærmeste omgangskreds i de første år i Stege. Da byfoged Hother Hage¹⁴ lod sig opstille ved valget til folketinget på Møn for de nationalliberale, lod F.E. Boisens svigersøn Niels Julius Jensen¹⁵ sig opstille som modkandidat for bondevennerne og det grundtvigske venstre. Eline Boisen beskriver, hvor penibelt det var for både hendes mand og hende selv, og F.E. Boisen bad hende forklare familien Hage, at han ville holde sig uden for valget og ikke stille for nogen af kandidaterne. Hage vandt stort, og båndene mellem de tre familier holdt.¹⁶ Eline Boisen måtte ofte være mellemed mellem de stridende parter, og det sled på hende.

I 1864 og 1865 måtte Hage imidlertid vige for Christian Thura,¹⁷ som tilhørte Det nationale Venstre, opstillet af kateketen i Stege Peter Bone Falk Rønne.¹⁸ F.E. Boisen gik nu under indtryk af risikoen for grundlovsrevision i tale og skrift ind for Det nationale Venstre. Tilslutningen til Hage var massiv i Stege købstad, mens mønboerne som helhed afviste ham. I Stege købstad var der kun fire stemmer til fordel for Thura, blandt andre F.E. Boisen og Bone Falk Rønne, som herved viste et utroligt politisk mod. Det har nu heller ikke været let for Eline Boisen, der som præstekone havde en meget synlig position i byen, at færdes blandt folk i Stege til daglig.

Mange af de gamle forkæmpere for junigrundloven gik 1864 igen

13 Jf. EBE s. 1316.

14 Hother Hage, 1816-73, nationalliberal politiker, byfoged i Stege, DBL Hother Hage.

15 Niels Julius Jensen, 1821-97, højskoleforstander, politiker, sognepræst, g.m. Nanna Christiane Boisen, 1835-94, DBL Niels Julius Jensen.

16 Jf. EBE s. 852.

17 Christian Thura, 1830-98, højskolelærer, sognepræst, politiker, valgt i Stegekredsen 1864-69, DBLX, BD XVII, s. 367.

18 Peter Bone Falk Rønne, 1827-1907, søn af C.F. Rønne, kateket i Stege 1859-67, sognepræst i Klim, Thorup og Vust 1867-73, g. m. Elisa Frederikke (Rikke) Bønsøe.

ind i den politiske kamp, heriblandt F.E. Boisen. Han arbejdede for Det nationale Venstre og som gammel forkæmper for junigrundloven af 1849 stillede han endelig selv i 1866 op til Landstinget for at forhindre en grundlovsrevision og kom ind.

Eline Boisen havde den klare opfattelse, at det var uforeneligt med præstegerningen at blande sig i politik, og det undlod hun ikke at fortælle sin mand.¹⁹ I hefte 47 kan man læse, at en borger i Stege på en tur til Møns Klint ville udbringe en skål for enighed i landet. Denne skål ville F. E. Boisen til Eline Boisens store sorg ikke drikke. Han anså nu den politiske kamp mellem partierne for nødvendig. Hun havde den opfattelse, at det var kateketen Bone Falk Rønne, som havde overtalt hendes mand til offentligt at støtte det grundtvigske venstre, og at han bar hovedskylden for, at hendes stilling i Stege blev så vanskelig.²⁰

I hefte 47 fortæller hun, hvordan det var umuligt for hende at tage afsked med Rønne i fred og fordragelighed, da han i 1867 fik embede som sognepræst i Klim.

Teologiske stridspunkter

Eline Boisen var ikke altid enig med N.F.S. Grundtvig. Hun syntes, at det var usandsynligt, at Jesus skulle have lagt trosbekendelsens ord i munden på disciplene og allerede dengang talt om at han var korsfæstet, død og opstanden fra de døde.²¹ Hendes mands og andre grundtvigske præsters ukritiske beundring for Grundtvig tog hun afstand fra, bl.a. i et brev til sognepræsten Emil Christiani.²² Denne brevveksling omtaler hun i hefte 47 som »min sag med Christiani.« Han havde været forlovet med Eline Boisens lillesøster Ida Heramb, og Eline Boisen havde derfor et fortroligt forhold til ham. Ida Heramb døde af tuberkulose som 23 årig i 1841.

I 1857 foregik der en heftig meningsudveksling mellem Andreas Gottlob Rudelbach²³ og forskellige grundtvigske præster i kølvandet på det første nordiske kirkemøde i København, hvor Grundtvig havde holdt foredrag om trosordet i dåben.²⁴ Emil Christiani forsøgte at indtage en mellemposition, men støttede i realiteten Rudelbach. Han

19 EBE s. 923.

20 EBE s. 909.

21 EBE s. 860.

22 Emil Christiani, 1817-1901, sognepræst i Bjerregrav 1846-71, jf. EBE s. 800ff. og 877ff.

23 Andreas Gottlob Rudelbach, 1792-1862, cand. theol., dr. phil., sognepræst og universitetslærer, jf. DBL Andreas Gottlob Rudelbach.

24 Jf. *Ugeskrift for den evangeliske kirke i Danmark*, 1857 og *Dansk Kirketidende* 1857.

anførte i sit indlæg i *Dansk Kirketidende* 1857, at man måtte skelne mellem trosbekendelsen og Kristus selv. »Saa kjær Oplysningen om Daabspagten end er mig, så mener jeg dog, at den kun er Oplysning i vor Salighedssag og ingenlunde vor Salighedssag selv«.

Han syntes ikke om, at man »canoniserer Grundtvig i levende Live og indfører en hidtil ukendt slags Helgentilbedelse ved at etablere en protestantisk Pave, der erklæres for ufejlbarlig. Grundtvig er ikke Luther, og Luther er ikke Kristus, og tilsidst er det dog kun med ham, jeg har at gøre«.²⁵ Han henviste her til en artikel af F.E. Boisen i dennes tidsskrift *Budstikken*, som opfordrede alle til at bede for deres åndelige fader (Grundtvig) hver aften, fordi der måtte være fromme hænder, der holdt ham oppe i hans alderdom, ligesom Aron og Hur holdt Moses oppe.²⁶

Eline Boisen var altså teologisk enig med Christiani, men kritiserede i førnævnte brev, at han var kommet med personlige angreb på Vilhelm Birkedal²⁷ og beskyldt ham for uhæderlighed i debatten.²⁸ Birkedals indlæg mod Rudelbach var nu ganske vist ualmindelig flabet, når man læser det i dag. Han kalder bl.a. Rudelbachs artikel for »skimlet Lærdom fra det 16de og 17de Århundrede« og fraskriver ham retten til at kalde sig luthersk teolog.²⁹ Men Eline Boisen holdt af Birkedal,³⁰ og kritiserede i sit brev Emil Christiani for at være unødigt grov i sit svar til ham.

Christiani skrev tilbage, at Eline Boisen var ukvindelig, når hun skrev til ham og beskæftigede sig med teologiske spørgsmål. Hun skulle komme og bo i hans præstegård og lære kvindelighed og kristendom, og hun skulle ikke i lighed med grundtvigianerne anse sig selv for generalforpagter af sandheden. Hun protesterede skriftligt over hans udtalelser, hvorefter han sendt hele korrespondancen til F.E. Boisen, som sammen med sønnen Frede gennemgik den. Christiani skrev snart efter et brev til F.E. Boisen, hvor han omtalte F.E. Boisens tidsskrift *Budstikken* som »din vammelsøde Budstik«, og derefter brændte F.E. Boisen hele korrespondancen.³¹ I hefte 47 fortæller hun, at Christiani og hun igen er kommet på talefod.

25 *Dansk Kirketidende* 1857, No 49.

26 *Budstikken* 1857, s. 523.

27 Vilhelm Birkedal, 1809-92, sognepræst og senere valgmenighedspræst i Ryslinge, DBLX II, s 304.

28 EBE s. 800.

29 *Dansk Kirketidende* 1857, s. 397.

30 EBE s. 915. Politisk var hun vred på Birkedal, og syntes han var »drengagtig«, fordi han opfordrede F.E. Boisen til at lade være med at stemme på Hother Hage, jf. EBE 850.

31 EBE s. 878ff.

Kvindens forhold

Eline Boisen skriver i hefte 47: »Det bruser ofte i mig – ogsaa om at gjøre lidt Gavn for de unge Quinder – i Slesvig maatte jeg det ikke³² – og nu maatte jeg det ikke – min Mand holder jo ikke af min Indflydelse.« Kvindernes ligeberettigelse lå hende på sinde, også selv om hun levede en generation for tidligt til offentligt at kæmpe for kvindesagen. Det gjorde hendes datter Jutta Boisen-Møller til gengæld. Hun var formand for Dansk Kvindesamfund 1894-1910.

Udgivertekniske bemærkninger

Afsnittene i hefte 47 er min inddeling Originalmanuskriptets mange tankestreger er bevaret i denne udgivelse, ligesom i min udgivelse af Eline Boisens erindringer.

F. E. Boisens og Eline Boisens børn er født Boisen, men deres børn ændrede i 1860'erne skrivemåden til Boisen i forbindelse med de nye retskrivningsregler. Jeg har valgt for børnenes vedkommende at ændre stavemåden til Boisen, ligesom jeg har gjort i noterne i Eline Boisens erindringer.

Præsternes data har jeg fundet på <http://wiberg-net.dk>. Jeg har fortrinsvis anført det embede, som de bestred på det tidspunkt, hun omtaler dem.

Forkortelser

EB: Eline Boisen.

FB: Frederik Engelhardt Boisen.

EBE: *Eline Boisens Erindringer*, I-III, 1999.

DBL: *Dansk Biografisk Leksikon*, 1979-84. http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon

DBLX: *Dansk Biografisk Lexikon*, København 1887-1905. <http://runeberg.org/dbl/>

NBL: *Norsk Biografisk Leksikon*, 1999-2005. <https://nbl.snl.no/>

RH: Frede Boisen: *Rødkilde's Historie. Den 19. April 1893*, utrykt manuskript.

Tak

Jeg vil rette en tak til arkivar, dr. phil. Erik Nørr for oplysninger i forbindelse med note 97 og 101, og til sognepræst Søren Jensen, Risskov, for oplysninger om Frederik Helveg i note 63 og for hyggelig samvirken om tydning af enkelte svært læselige ord i manuskriptet.

³² Jf. note 119.

No 47

1867-1868

Altsaa midt i Juni kom Frede og Ida fra Norge.³³ – Karens Fødselsdag indviedes Boligen paa Rødkilde³⁴ med et stort Selskab; der var vel ikke rigtig færdig – men det var en smuk Idee, at vie den til Karens Aand. Der var dog meget, der gjorde det trangt derude – og ikke mindst det – at skjøndt Frede drak min Skaal, saa var der Bitterhed i Alt; – – thi, det blev kundgjort for Alle, at jeg ikke var af samme Slags Caliber, som de Andre,³⁵ – men han indrømmede, at jeg fik være, som jeg kunde, og at mit Stade jo var for saa vidt berettiget, som det var Sandhed for mig. Saa holdt vi Bazar for Slesvigerne,³⁶ – – man havde indrømmet mig den store Sahl; – den vilde ellers Ingen have – og jeg samlede da Forskjælligt for, at bringe saameget muligt ud af den; – men da Dagen kom, havde man uden videre givet Tilladelse til et Arrangement, hvor en Mængde unge Mennesker lavede en Slags Tivoli, hvorved der hverken blev Plads til, at spise Melk – eller spille paa mit Lotteri-Spil. – Luften blev ogsaa saadan, at jeg blev syg og maatte forlade det Hele før Tiden. Et Huus fra Nanna³⁷ bragte ellers ikke saa Lidt ind – og en Dukke blev solgt ved Auctionen – som blev det morsomste ved hele Festen. I Hovedet var en Æske med Fluer i, som blev solgt mange Gange – ligerviis en Kartoffel – i Nørre Jylland født – – Armene var Spegepølser – Fingrene Cigarrer – og hele Crinolinen fyldt med Uldposer. – Frede og Ida havde en 8 Sk Boutique³⁸ – og vi fik mange Penge

33 Frede Bojsen, 1841-1926, FB og EB's søn, forstander på Rødkilde Højskole 1866, politiker, g. 26.7. 1865 m. Karen Anker, 1843-66, DBL Frede Bojsen. EB fortæller om Karen Ankers død i barselsseng EBE s. 955-61. Ida Theresia Bojsen, 1848-1928, datter af F.B og EB, medlem af Venstres hovedstyre i Norge, g. 1879 m. Wollert Konow, 1822-80, medlem af Stortinget. NBL Wollert Konow 3. Karen Anker var datter af den norske godsejer og politiker Peter Martin Anker. Hun døde i barselsseng 22.9.1866, og blev begravet i sit fødeland. Deres spæde søn Peter Bojsen døde i julen 1866, og han blev begravet ved siden af sin mor. Frede Bojsen og hans søster Ida havde været i Norge med kisten. NBL Herman Anker, EBE 955ff. og 968ff.

34 Rødkilde højskole ved Stege var oprettet af Frede Bojsen 1866. I sommeren 1867 blev forstanderboligen færdig, jf. RH s. 8.

35 Hun blev desuden kaldt aristokratisk, fordi hun ikke havde sympati for Det nationale Venstre og ikke gik imod en grundlovsrevision. Jf. indledningen og EBE s. 909 og 886. Da man diskuterede grundlov i 1848-49, var hun af den opfattelse, at bønderne skulle oplyses, før de fik valget, EBE s. 589f.

36 Danmark havde mistet Slesvig-Holsten i krigen 1864, og man ville støtte danskheden i Slesvig.

37 Nanna Christiane Jensen, f. Boisen, 1835-94, datter af FB og EB, g. 1856 m. Niels Julius Jensen, 1821-97, sognepræst i Holstebro og Mejrup.

38 En bod, hvor hver ting kostede 8 skilling.

ind for det Hele – skjøndt vi vilde have tjent *langt mere* hvis vi havde beholdt Sahlen selv. – –

Saa reiste vi da til Lolland til Sølvbrylluppet,³⁹ – vi vare først i Vignæs – – der helligholdtes min Fødselsdag.⁴⁰ – – – –

Frede gav mig Karens Buste. – – Thora⁴¹ var der – – hun vilde ikke med til Vesterborg – – vi vare inde hos Fanny og Grundtvig paa Veien, og det var morsomt for mig.⁴² Paa Veien til Vesterborg sad lille Helga og sang og drømte om ham, som hun skulde møde der; – jeg anstrengte mig for at finde Gjenstanden; men fandt kun ud, at Laurits gjorde *lidt* Cour til Camma – men Helga? – jeg blev bange for det stakkels Barn!⁴³

Min stakkels Ida blev syg – og – skjøndt hun var nydelig i Karens hvide Silkekjole – saa saae man hende knap. Det er sandt – – Peter og Therese havde den lille Karen i Kirke der hiin Dag – og Frede var Fadder; – – hun blev nok født omtrent samtidig med Karens Død – og det var yndigt tænkt af de 2, at opkalde Karen strax. – – Fredes Tale ved Bordet var gribende – – og Therese var saa yndig! Nu er hun og begge hendes smaa Piger samlet med Karen og alle vore Andre Hjemreiste baade af Store og Smaa.⁴⁴ Natten efter laae Elisabeth Boisen⁴⁵ – og græd saa bitterligen; – jeg turde ikke spørge hende hvorfor – det stakkels Barn! – Ida havde ellers vist sig saa pæn mod Elisabeth og skaffet hende en nye hvid Kjole til denne Færd.

39 Lars Nannestad Boisen, 1803-75, bror til FB, sognepræst i Vesterborg 1831-75. Han og hans kone Mathilde f. Ipsen, 1810-86, fejrede sølvbryllup 28. juli 1867.

40 Harald Boisen, 1817-94, bror til FB, sognepræst i Vignæs 1860-78. Den 27. juli 1867 blev EB 54 år.

41 Thora Boisen, f. Schiørning, 1806-91, enke efter F.E. Boisens bror Carl Boisen, 1804-66, provst i Ribe.

42 Fanny Grundtvig, f. Schiørning, 1807-83, g. m. Frederik Grundtvig, 1802-73 apoteker i Sakskøbing. Eline Boisen havde kendt de to søstre Thora og Fanny Schiørning lige fra sin forlovelsestid.

43 Lauritz Jørgensen, 1846-1912, til Søllestedgård, g. 1870 m. Helga Magdalene Boisen, 1849-1938, datter af Harald Boisen, jf. note 40.

44 Peter Outzen Nannestad Boisen, 1836-1908, stadsarkitekt i Ystad, g.m. Therese Plenge 1843-1870.

Karen Boisen blev døbt i Vesterborg kirke 28. juli 1867. Frede Boisen var blandt fadderne. Hovedministerialbog i Vesterborg sogn 1866-81 s. 45. Døtrene Adelaide Antonia Boisen, f. 21. febr. 1865 og Karen Boisen, f. 26. okt. 1866 døde af skarlagensfeber i maj 1869. Therese Plenge døde af lungebetændelse 15. jan. 1870. Demografisk database Södra Sverige, Ystads St. Petri kyrkoarkiv, DDSS.NU. Da Therese Plenges død omtales i hefte 47, er heftet tidligst skrevet i 1870.

45 Elisabeth Boisen, 1850-1919, datter af Peter Outzen Boisen og Meta Grundtvig, lærer på enkedronning Caroline Amalies asylskole.

Jeg traf ellers sammen med mange gamle, gode Venner – Nannestaderne – og Pastor Hass's, (som rigtignok vare gaaede bag ad Dandsen paa alle Maader)⁴⁶ og Alle fra Pederstrup – og Haderups – Meinkes – og Jørgensens og Flere.⁴⁷ –

Hjemreisen var morsom – og jeg troer næsten, at Lars og Mathilde afventede her – eller kom hertil, at finde Poul Boisen⁴⁸, der nok fik sin Examen og drog hertil – uden at de hjemme rigtig vidste – hvor han var. – Peter og Therese besøgte da Frede – og vi vare en stor Klintetour sammen; ogsaa synes jeg, at Christian Boisen⁴⁹ var her – men det veed jeg da ikke vist. – Der var ogsaa Leunbakkerne paa Rødkilde⁵⁰ og Charlotte⁵¹ blev her hos os i længere Tid. Frede var nok inde til Exercits⁵² – men kom vist hjem her til sin Fødselsdag; – samme Dag kom Birkedal og Datter og en norsk Frøken Lange hertil⁵³ – og de havde været paa det Skib, der overseilede Baaden fra Kallehaug⁵⁴ – saa Birkedal havde mange interessante Historier om alle disse An-

46 Nicolai Nannestad 1791-1871, sognepræst i Vestenskov, Elisabeth Nannestad, f. Købke, 1807-91, enke efter Conrad Nannestad, sognepræst i Landet. Ludvig Daniel Hass, 1808-81, missionær i Smyrna 1842-47, sognepræst i Nibe 1858-69, g. m. Johanne Ipsen, 1816-83, en søster til sølvbruden Mathilde Boisen, jf. note 39.

47 Eline Boisen lærte lensgrevefamilien Reventlow til Christianssæde og Pederstrup at kende, da hun kom til Vesterborg præstegård som nyforlovet. EBE s 147.

Ernst Haderup, 1806-70, læge i Vesterborg, g. m. Therese Haderup, f. Nachtegall, 1812-70.

Peder Henrich Meincke, 1782-1851, snedkermester i Nakskov, voksede op i Slesvig ligesom biskop P.O. Boisen. Han havde fire sønner, som alle var snedkermestre, og to døtre.

Lauritz Jørgensen, 1809-89, til Søllededgård, g. m. Pouline Jørgensen, f. Clausen, 1918-88 og deres børn, jf. note 43. EBE 147ff.

48 Poul Boisen, 1845-1920, søn af Lars og Mathilde Boisen, blev senere valgmenighedspræst i Kerteminde.

49 Christian Boisen, f. 1843, søn af Lars Nannestad Boisen. EBE 1077.

50 Hildur Leunbach, f. Høegh, 1811-, enke efter Anton Frederik Leunbach, 1805-65, sognepræst i Elmelunde. En datter, Anna Leunbach, underviste på pighøjskolen på Rødkilde Højskole som medhjælper for Ida Boisen, EBE s. 966.

51 Charlotte Nielsen, f. Boisen, f. 1832, datter af Carl Boisen, jf. note 41.

52 Frede Bojsen havde været med i krigen i 1864. På øen Fænø var han blandt dem, der skulle forhindre tyskerne i at sætte over til Fyn. Han forblev i aktiv tjeneste indtil 1867, DBL Frede Bojsen.

53 Vilhelm Birkedal, 1809-92, valgmenighedspræst i Ryslinge 1868-85. Hans datter Georgia Birkedal, f. 1842, var gift med Albert Lange, 1835-29, sognepræst i Nesodden i Norge. Frede Bojsen skriver, at det var Julie Lange, en søster til sidstnævnte, og Vilhelm Birkedals datter Agnete Birkedal, der kom fra Norge sammen med Vilhelm Birkedal, RH s. 13.

54 Kalvehave.

sigter og Raab i Vandet – og en stor Hund, der svømmede omkring og snusede til Alle – med stort Overmod. – –

Saa – da de 2 Halvdruknede blev børstede og gnedne af alle Pas-sagerer; en fiin Dame arbeidede forfærdeligt med sine bløde Hænder paa Mandens Knokler – – men da Birkedahl kom – blev Boisen sid-dende i Sophaen og jeg blev saa angst; thi B[oisen] havde nok været syg og var meget pirrelig. – Det maa nok have været Aaret forud at Birkedahl havde holdt en Tale ved Vennemødet⁵⁵ – rettere Barfoeds Sølvbryllup⁵⁶ – hvor Boisen var bleven gjort til en Hare – fordi han havde spurgt sin Bisp om Forlov til Indvielsen. – Haren vilde altsaa byde Ræven med til Gilde – sagde han – og der var bleven ustandselig Latter ved hans Maade at fremstille Haren og Ræven spadserende op ad Kirkegulvet i Nazareth-Kirken. Birkedahl fik strax en Irettesættelse af Peter Fenger,⁵⁷ bad saa mundtligt og skriftligt om Forladelse; men det var nok ikke rigtig godt – og bliver det vel heller aldrig fuldkom-ment.⁵⁸ Nu var der endnu eet – der gjorde Stillingen meget vanskelig for mig. Lise Clausen vilde benytte Rørdams Leilighed – medens de vare i Ondløse – – og boede her med Martinus⁵⁹; – de vare med paa

55 1863 indbød 11 præster og 11 lægmænd efter aftale med Grundtvig til det første ven-nemøde i København i tilknytning til Grundtvigs fødselsdag 8. september. Enkedron-ningen deltog sammen med 700 andre i det velbesøgte møde, der gik over 2 dage. Det blev en årlig tilbagevendende begivenhed, hvor man hyldede Grundtvig og drøftede fælles folkelige og kirkelige emner. <http://www.grundtvig.dk/files/manager/grundtvig-biblioteket/vennemødet-i-1868.pdf>

56 Frederik Barfod, 1811-96. politiker, historiker, g. 11.9.1841 m. Emilie Birkedal, 1813-97.

57 Peter Andreas Fenger, 1799-1878, sognepræst i Slotsbjergby 1827-55, i Vor Frelsers kirke i København 1855-78, g. m. Augusta Fenger, 1828-85.

58 I september 1864 havde Vilhelm Birkedal i kirken bedt Gud give kongen et dansk hjerte, hvis det var muligt. Året efter stillede han i rigsdagen mistillidsvotum til regeringen og kritiserede dem for ved fredsslutningen at afstå danske mennesker i Slesvig. Han blev afsat som sognepræst og en anden blev sognepræst i Ryslinge. Han erklærede at han blev ved med at døbe, konfirmere og tage til alters, det var der ingen der skulle forhindre ham i. Gudstjenesterne blev holdt i en lade i Ringe indtil frimenighedskirken i Ryslinge stod færdig i august 1866. Hans præstevener, blandt andre F.E. Boisen og Ludvig Helveg, blev bedt om at medvirke ved indvielsen, Boisen skulle holde indvielsestalen. Han spurgte sin biskop om lov, derfor kaldte Birkedal ham senere i en tale en hare. Biskoppens afslag kom for sent, F.E. Boisen var taget af sted til Ryslinge til Nazarethkirkens indvielse. Den blev altså ikke indviet af en biskop og stod derfor uden for folkekirken. I 1868 blev folketinget og landstinget enige om at vedtage valgmenighedsloven, hvorefter 20 husstande i en radius af en mil fra deres sognekirke kunne oprette en valgmenighed. Jf. EBE s. 963 og *Den danske kirkes historie*, bd. VII, red. Hal Koch og Bjørn Kornerup, København 1958, s. 130.

59 Clausen, Elisabeth (Lise), f. Monrad, 1813-92, enke efter Emil Clausen 1802-51,

Klinten og der udbringer en Leunbak en Skaal for Enighed i Landet, som det, der maatte tilveiebringes – hvis vi skulde kunde tænke paa, at faae Slesvig tilbage. Denne Skaal vilde Boisen ikke drikke – og Martinus fløi da til – og sagde – det maatte være daarlige Mennesker – ikke en suur Sild værd – der ikke vilde drikke den; – – nu var Boisen rasende vred paa Martinus – saa *jeg* turde ikke bede ham – ligesaa lidt som hans Ven en Nørager, der var kommen i Besøg – Martinus havde nok været oppe hos mig en Dag; men jeg hindrede ham i, at tale om den Sag; thi jeg gav ham jo Ret i mit Hjerte, skjøndt han jo var temmelig ung til, at sige det frem i saa stor Forsamling; – men Ret *turde* jeg ikke give ham med rene Ord. –

Om Aftenen var først Forsamling⁶⁰ – jeg skjulte mig i den inderste Stue – jeg tænkte – at Boisen fattede min Forlegenhed; – men efter Forsamlingen førte han Lise ind til mig – og jeg bad hende med op til The – og da hun saa sagde, at hun maatte hjem at skjænke The for Martinus og Nørager – saa sagde jeg reent ud – at jeg turde ikke bede Martinus – siden Boisen ikke havde gjort det. Hun gik saa hjem, hvor 2 *fintpyntede* unge Herrer fik lange Næser – og Dagen derpaa reiste hun – og havde saaledes skjældt paa *os* i Nøragers og Hanne Sparres⁶¹ Nærværelse, at det var en Gru. – Saaledes gik ogsaa det ud over mig! Ved Juletid havde hun ogsaa været her ovre – – og da havde hun piint mig *frygteligt* med Snak – – endda hun maatte see, hvor lidt skikket jeg var dertil. – – -

En Ting klarede hun mig – – som rigtignok var Alt Andet end opmuntrende for mig. – – – Helveg⁶² var mig heller ingen trofast Ven! Vi havde af og til corresponderet sammen – og jeg syntes – jeg burde holde paa, at Helveg vel med Karen havde baaret sig keitet ad – men ikke forsætsligt ondt – men altid blev Boisen vred – naar jeg gjorde det. – Jeg havde altid opfordret Helveg til, at mildne mellem Partierne – og han havde eengang høitideligt lovet mig det – i stedetfor skriver

sognepræst i Boeslunde, og deres søn Martinus Clausen, 1843-1911.

Thomas Ludvig Rørdam, 1836-94, cand. theol., holdt skole for byfoged Hother Hages og FB og EB's børn. Han var gift med Emil og Elisabeth Clausens datter Clara Clausen, 1839-1920. De var på besøg hos hans far, Hans Nicolai Kellermann Rørdam, sognepræst i Undløse.

60 F.E. Boisen holdt møder og havde konfirmander i et baghus til præsteboligen, som lå på første sal i Købmand Hages Gård i Stege, jf. EBE s. 854.

61 Hanne Sparre, 1808-, søster til Hans Coster Sparre, ejer af gården Sparresminde på Møn.

62 Frederik Helveg, 1816-1901, sognepræst i Haderslev 1850-64, i Købelev 1876-94, g.1.gang 1847 m. Agnes f. Anthes, 1822-58, 2.gang 1877 m. Anna Marie Lauritzen, 1820-94.

han nu et underligt Stykke, hvor han latterliggjør Carlsen.⁶³ – – Jeg var bange – han skulde skrive Noget derom til mig – saa jeg sendte ham et lille Brev, hvori stod, at jeg var ikke mere til; – han kjendte jo mine Forholde – og burde forstaae mig; dette Brev havde Fru Clausen⁶⁴ læst – og mange Flere med hende; – hun vidste ikke – om Jf Lauritzen selv havde taget det i hans Pult – – saa han ikke vidste det – men Brevet blev foreviist. Saadan bærer man sig ad med den, der lukkede hans Kones Øine!⁶⁵ – – – – og forsvarede ham – til jeg fik Vrede af Boisen ogsaa.

Charlotte Leunbak illuminerede Haven – ved Hjelp af Emil,⁶⁶ Organisten og bengalsk Ild; – der blev sunget kjønt i Haven – og Martinus og Venner skal nok have gaaet paa Volden og seet den store Forsamling vandre op. – – –

Ida⁶⁷ var vist bleven i Norge; thi jeg mindes kun Poul⁶⁸ og Frøken Lange⁶⁹ og Charlotte. Vi vare ogsaa en Tour ude i Ulfshale; – den forspildtes tildeels ved Fru Lorenz⁷⁰ Sladder – – Frede spurgte mig, – om der var noget Upassende i, at Charlotte⁷¹ kjørte med ham i hans Gig til Kjøbenhavn. – Ja – det var det rigtignok – og jeg bad ham dog ikke gjøre sligt Tilbud for Charlottes Skyld – en Enkes Datter; men nu fortæller Fru L[orenz] – at det alligevel var arrangeret saaledes.

63 Hans Rasmussen Carlsen, 1810-87, var medlem af Det nationale Venstre i Folketinget. Frederik Helveg havde i sit tidsskrift *Danmark* (1865, nr. 21) rettet et angreb på Carlsen, som i *Morgenposten* havde klarlagt, at han ikke gik ind for en revision af junigrundloven af 1849. Helveg gik derimod ind for en revision, som ville indebære, at mænd med formue fik mere indflydelse i Rigsdagen. Han skriver bl.a., at Carlsens indlæg virker forvirret, og at der synes at være født en revolutionær i ham. Eline Boisen havde meget tilovers for Helveg og hans mere konservative synspunkter, men måtte her tydeligvis tage afstand og skriver dette i et brev til Helveg, som øjensynlig er blevet fremvist til Lise Clausen af Helvegs husjomfru og senere hustru, Anna Marie Lauritzen. Herved kom Eline Boisen i forlegenhed hjemme, for F.E. Boisen havde sammen med politikerer Høgsbro og andre støttet Carlsen.

64 Jf. note 59.

65 Eline Boisen var tilstede ved sin veninde Agnes Helvegs dødsleje. EBE, s. 813-17.

66 Emil Bojsen, 1854-98, søn af F.E. og Eline Boisen, redaktør af Horsens Folkeblad 1876, formand for Venstres organisation 1888-98, DBL Emil Bojsen.

67 Jf. note 33. Hun opholdt sig i lange perioder hos sin søster Mix Anker. De to søstre var tæt knyttet til hinanden. Mix gav senere sit tiende barn som spæd til den barnløse Ida.

68 Jf. note 48.

69 Jf. note 53.

70 Charlotte Lorenz, f. Hornemann, 1839-1914, datter af komponisten Emil Hornemann, g. m. Edvard Gustav Lorenz, 1826-67, læge i Stege.

71 Charlotte Leunbach, datter af Anton Frederik Leunbach, 1805-65, sognepræst i Elmelunde, jf. note 50.

Boisen havde nu faaet en Byld paa Haanden som Charlotte havde taget sig paa, at passe med Grød; – jeg bad hende nu endelig ikke forlade sin Gjærning paa Halvveien; – Frøken Lange havde sagt til hende – at det var høist anstødeligt – – men med en Trods som var mærkelig for det Barn, sagde hun saa, at *hun vilde det alligevel*. Jeg maatte altsaa ligefrem sige til hende, at fra mit Huus *maatte* hun ikke gjøre den Reise – – ikke for Fredes Skyld – med ham kunde hun gjerne reise til Verdens Ende – men for hendes og Folkesnaks Skyld; Ogsaa her fik jeg Alles Vrede imod mig –

Jeg havde nu ikke behøvet, at tage mig saa varmt af denne Sag; thi i Kjøbenhavn løb baade hun og Søsteren op til ham – hvilket jo maa have været underligt for Tjeneren der at see – – og da Mix⁷² og Ida⁷³ saa kom fra Norge – holdtes der et Selskab, hvor man morede sig paa *min* Bekostning. Kun Thor – min lille uskyldige Thor,⁷⁴ havde til een af sine Cousins eller Thor Heramb⁷⁵ yttret – at han fandt det meget underligt, at Frede Mix og Ida kunde tage Deel i saadan Spot over mig. Frede gjorde det værre endnu – nogentid efter – paa Rødkilde. Jeg sad i Sophaen og spillede Schak med Rørdam.⁷⁶ – – Ida og Clara kom i Striid med hinanden om Passenthed – – og Frede tog da Ordet – og skildrede sin Moder med ækle Træk, som burde bekjæmpes paa alle mulige Maader, som om en Flok unge Mennesker *har Magt* til, at rive alle Baand i Stykker; – – jeg er bange det bedste hos Qvinden gaaer tabt med det Samme; men Graaden var nær ved, at qvæle mig – inden jeg kom ud i Vognen. Han maatte hellere sagt mig Alt – end haardere i Eenrum – men nu – enhver vidste – hvad han tænkte paa⁷⁷ – – og der var dem, der var af min Mening – men Frede var Værten – – –

Thor havde jo gjort en god Examen – og fik saa Lov, at gjøre en Norgesreise; rimeligviis har han fulgt Ida derop – . Medens han er borte læser jeg en Dag i Avisen, om en Corporalskole, der skal oprettes for 100 unge Mennesker, som helst maatte have bestaaet den udvidede Preliminairexamen, som Thor netop havde faaet – og der var gode Bettingelser selv – hvis man ikke vilde vedblive, at være Militair; – jeg fik

72 Anker, Marie (Mix), f. Boisen, 1842-92, datter af FB og EB, g. 1863 m. Herman Anker, forstander på Sagatun højskole i Norge.

73 Jf. note 33 og 126.

74 Thor Johan Christian Boisen, 1850-90, søn af FB og EB, løjtnant.

75 Thor Gulbrand Heramb, 1843-1907, søn af EB's bror Thor Johan Christian Heramb. jf. note 90.

76 Jf. note 59.

77 Jf. note 35.

Lov til, at bede Herthel⁷⁸ skrive til sin Fætter derom⁷⁹ – og vi fik strax et Telegram, at Thor absolut burde melde sig – og Generalen gjøres opmærksom paa, at han var bortreist, men skulde hentes ved Telegram – og altsaa nogle Dage maatte gaae med –

Det var et forunderligt Held – at jeg skulde see det – og Alt indrettes i sidste Øieblik; – thi han er vist rigtig skikket til den Stand han har valgt. – De havde det nok endda temmelig strengt der paa den Skole; men Thor klagede sig dog ikke – og meldte det ikke hjem – om han end maatte paa Hospitalet for Contusioner⁸⁰ her og der. –

Mix drog saa fra Kjøbenhavn til Seiling,⁸¹ hvor hun skulde holde den lille Frede,⁸² (som Jutta havde faaet i Juli Maaned nok) – over Daaben. Der var nogle Vrøvlerier i den Anledning – Jutta havde nok først bedt Nanna derom – men saa istedetfor at gaae ærligt tilværks og sige – nu kommer Mix⁸³ – og det vil maaske aldrig hændes, at jeg kan faae hende dertil oftere – men kom ogsaa og lad os glædes sammen, saa beder Jutta Nanna⁸⁴ at komme og *nyde* et Besøg af Christiani – han som Ingen bedre end Jutta vidste havde haanet bagvadsket og ført formelig Krig mod mig.⁸⁵ Jensen⁸⁶ blev vred – – paa Nannas Vegne; – han har altid været troe mod sin Hustru og staaet paa hendes Ære baade her og der – det maa vi paaskjønne og navnlig takker *jeg* ham i mit Hjerte derfor. – – Jeg troer ikke engang, at Mix kom til Holstebro; – – men Nanna var inderlig bedrøvet – dog ikke vred – for mig udgjød hun sig – den kjere Nanna! – – hun er rigtignok ikke altid bleven godt behandlet af nogle af sine Sødskende. Til Julen magede hun en Nisse istand til os – og den var mageløs – baade morsom og mange pæne Ting; – – saa blev hun meget syg af Barsel-Feber, – det var med lille Peter Fenger⁸⁷ – maaske af Overanstrengelse ved de mange Jern – hun

78 Reinhold Wenzel Hertel, 1839-1909, søn af sognepræst i Moltrup Hans Vilhelm Hertel, student fra Haderslev lærde Skole 1857, kapellan i Velling 1868. Han var med i kredsens af unge i Sønder Vilstrup præstegård, jf. EBE s. 671.

79 Harald Christian Hertel, 1827-81, en fætter til Reinhold Hertel, skoleofficer 1866-70 ved den militære højskole, DBLX Bd. VII, s. 404.

80 Kvæstelser.

81 Jutta Bojsen Møller, datter af FB og EB, 1837-1927, kvindesagsforkæmper, g. m. Frederik Ditlev Møller, 1814-92, sognepræst i Sejling 1855-74, DBL Jutta Bojsen-Møller.

82 Frederik Ditlev Møller, 1867-1932, søn af F.D. Møller og Jutta Bojsen Møller.

83 Jf. note 72.

84 Jf. note 37.

85 Jf. indledningen.

86 Jf. note 15.

87 Peter Andreas Fenger Jensen, 1867-69. Hans forældre, jf. note 37.

havde havt i Ilden. Fra Jutta fik jeg ogsaa en nydelig Æske til Photographier og deres egne rundt omkring. – Om min Sag med Christiani⁸⁸ blev kraftig optaget – det veed jeg ikke; men jeg fik da et Brev, bedre end nogetsomhelst tidligere – og jeg gav Svar som Tiltale – ligesom jeg eengang, da han holdt en Prediken for mig i et Brev (om til mig selv eller Boisen – det husker jeg ikke) – gav ham tilbage af samme Slags, og havde undertegnet mig »Urias«, hvilket han vel tog som et Beviis paa Galskab.⁸⁹ Hvorfor skal han – *Præsten* – have Lov at bebreide mig – at bære Nag og ikke kunde bede mit Fadervor – naar han selv var *den grove Fornærmer* – og havde ladet dette staae hen uden at rette det mindste derpaa i saa lang Tid. Min Svigerinde Mariane⁹⁰ har han aldrig besøgt, skjøndt han saa jevnligt besøger Kjøbenhavn. – Hvordan kan det være? Enken bryder man sig mindre om, at staae i Forhold til! – nu ja – vi skal jo nu være gode Venner; men jeg har ikke den mindste Agtelse for ham alligevel. –

Vi havde ellers i dette Aar faaet et godt Menneske i vort Huus – det var Ida Heramb;⁹¹ hun kom til os i September og strax efter blev hun forlovet. – Det var ikke saa glædelig en Forlovelse; thi hun var slet ikke saa ganske vis i sin Sag – thi han var hende for ung; men efter at have svaret – at hvis hans Moder vilde være glad ved det – saa vilde hun; – og saa skulde her være Forlovelsesgilde, da Mix var her; – men han kom ikke – kunde ikke – saa hovedkuls reise – men Skaalen blev drukken her ved Bordet den Dag – og da han kom – gjorde Frede Bal – og det var kanske en heldigere Maade, at presentere ham paa – end her ved Middagsbordet blandt saamange Critikkere. – –

Ida var saa derovre i Julen – og hendes Hjerte var nu rigtignok deelt – mellem her og der. – –

Vi havde ellers et kjert Besøg i denne Sommer af Nanna Knudsen og 2 Børn⁹² – og en heldig Udgang paa en gammel Gjæld til Cappellan

88 Jf. indledningen.

89 EB undertegnede sig Urias i sit brev til Christiani, velsagtens for at understrege, at hendes stilling i et hjem med lutter grundtvigianere var vanskelig.

90 Mariane Heramb, f. von Ditten, 1818-87, enke efter EB's bror Thor Johan Christian Heramb, 1816-58, sognepræst i Errindlev.

91 Ida Marie Heramb, 1845-1916, datter af Thor Johan Christian Heramb, 1867 forlovet med og senere g. m. med Christian Krøldrup, 1847-1907, proprietær i Købelev sogn.

92 Nanna Knudsen f. Boisen, 1824-1900, datter af FB's bror Anton Boisen, 1801-58, g. m. Jens Lassen Knudsen, 1819-86, lærer på Rødding Højskole 1852-62, sognepræst i Aggersborg 1864-72. Hun var mor til forfatteren Jakob Knudsen, 1858-1917, som var 9 år i 1867, desuden til to døtre, Dore og Idun, som dengang var henholdsvis 11 og 4 år.

Baggesen⁹³ – – Vi skyldte ham 20 rbd for det, han var hos os – og nu blev de sendt; – – jeg broderede ham en Skammel, og saa traf det saa heldigt – at den kom til ham – hans Bryllupsdag – – saa han var saa fornøiet; – mig syntes jo – det var en Skam, at disse Penge ikke *før* var bleven betalt – og Skammelen, meente jeg skulde være en Slags Rente; – – det tænkte jeg – men nu blev det jo saa deiligt Altsammen. Kan Sligt skee ved Tilfælde? – – –

Thor var hjemme i Julen – men blev meget syg; – jeg seer ham endnu staaende ved Kakkellovnen Juleaften og vilde med til Rødkilde, hvor der var Juletræ; – han saae saa elendig ud. – Det var nok den ond-
artede Halssyge – saa baade han og Nanna laae mig stærk paa Sinde det første af Aaret 1868. – – Boisens Fødselsdag⁹⁴ gik nok ellers fornøieligt. – Frede med Skolen kom marscherende med de 3 nordiske Flag til Boisen; – – – de sang den Opsang om Thor, der ganger foran – og jeg mindes Fru Lorenz,⁹⁵ der blev henrykt over, at netop dette blev sunget, da Frede kom tilsyne fra Volden af. Om Aftenen gjordes nok alle mulige Løier paa Rødkilde. Saa blev lille Juliane Heramb forlovet;⁹⁶ – der var ogsaa lidt Vrøvl; men saavidt jeg kunde forstaae – vilde Juliane have Vished for – at hendes Ven var en Christen – – og det var der ikke Mange, der forstod. Ida reiste da ind til Kjøbenhavn – og det blev godt Altsammen. – Vi ventede de Forlovede her paa Hjemveien, men Juliane kom nok allene – – – En Dag hører jeg et Fald og et grueligt Skriig inde fra Dagligstuen, der den Vinter var Boisens Studerekammer; – – da jeg kom derind – – laae Boisen paa Gulvet – – og var saa bleg som et Liig; – – – da vi havde givet ham Vand Draaber o s v – og han kom til sig selv – skreeg han paany – og talte saa forfærdelige Ord om, at blive forbandet i sin Grav o:s:v. – Endelig fik han da fortalt mig – at der var Noget – han havde forsømt at gjøre, som rimeligviis vilde skaffe de Mennesker, han havde været Præst for siden 1844 saa store Udgifter, at – om han end gav hele vort Indboe dertil – kunde det endda ikke være nok – og man vilde forbande ham derfor til umindelige Tider. Ubegribeligt med Boisen, saa underlig han kan være; – jeg er temmelig vis paa, at dette var Aarsagen, hvorfor han vilde fra Wilstrup – da Lauritz Skau og Sognefogden vilde gjøre ham opmærksom paa denne

93 Rasmus Baggesen, 1802-73, kapellan i Skørpinge 1848-49, sognepræst i Oure og Vejstrup 1863-73.

94 FB havde fødselsdag 11. februar 1868. Han blev 59 år. Hans fødselsdag blev altid markeret på festlig vis.

95 Jf. note 70.

96 Juliane Heramb, f. 1849, datter af EB's bror Thor Johan Christian Heramb, g.m. Frederik Christian Suhr, f. 1845.

Forsømmelse.⁹⁷ – Rønne opmuntrede ham dertil her engang – og bad ogsaa mig passe paa – at Boisen fik gjort den Anmeldelse til Koch paa Marienborg – medens det var Tiid; – men Boisen blev altid vred – naar man blot rørte ved det – da lille Peters Amme – ogsaa skulde meldes til Koch⁹⁸ – gjorde jeg 2 Gange Forsøg paa – om han dog ikke vilde anmelde det – først selv – og derpaa lod jeg hende selv gjøre det – men »nei – jeg kunde passe mig selv«. Nu – var der nok en 56 à 57 Børn – som altsaa vare hjemløse – om de skulde trænge til Fattighjelp. – og saa de andre 2 Steder!⁹⁹ Boisen kunde slet ikke tage sig deraf; thi ved den aller mindste Modgang – blev han saa fortvivlet – at det aldeles ikke er til, at beskrive. Saa fik jeg Sagen i mine Hænder – og ved Hjælp af Skolelærerne især den gamle Lund¹⁰⁰ – og vor Jordemoder og min gode Hanne fik vi sandelig Alt i Orden paa eet Tilfælde nær, hvor der end jages efter den ugudelige Moder. Præsterne vare saa venlige – med deres Sogneraadere Tilladelse – at optage de Indmeldelser, hvorfor der skaffedes tilstrækkeligt Beviis – og Proffessor Heiberg¹⁰¹ skaffede os Flere i Kjøbenhavn bragt til Redelighed, som vi da neppe havde ventet; – det var ved Hjælp af en Brun ved Politiet derinde; – men jeg maatte jo finde mig i mangelen skarp Tiltale i den Anledning; – jeg maatte væbne mig med Taalmodighed og Sagtmodighed for at faae min Krig frem. – Ogsaa i Leunings¹⁰² Brev var der Stikpiller; – men *der* havde han bragt Sagen i Orden. – I Wilstrup var der vel 2 Tilfælde; men det Ene kunde der ikke blive Noget ved – da Kaarene der vare blevne saa gode – og skulde der komme Tilspørgsler fra det andet – saa vil Hansen melde det hertil – førend nogen i Wilstrup faaer det vide. – Kommer der altsaa ingen Forlangender derfra inden 1876, saa er det i Orden, – og saa er Sagen tilende. – Boisen blev saa glad, da jeg kom til ham med denne Opgjørelse, at han tilbød mig 300 rbd til, at gjøre den Ba-

97 I hovedministerialbogen for Vilstrup sogn 1852-83 FKVD s. 42 No 36 og 37 er to børn født 1856 først indført henholdsvis 1871 og 1872. FB har sandsynligvis ikke foretaget anmeldelse vedr. fødsel af uægte børn til moderens hjemsgn. Laurids Skau, 1817-64, politiker, amtsforvalter for Haderslev Vesteramt, DBL Laurids Skau. Sognefogeden i Vilstrup hed Iver Scherrebeck.

98 Hans Peter Christian Koch, 1803-87, provst i Damsholte 1855-76. Peter Boisen, født og død 1866, søn af Frede Boisen og Karen Anker, jf. note 33.

99 I Stege sogns hovedministerialbog 1859-84 FD s. 44 er et barn tilføjet og ligeledes i Stege landsogns hovedministerialbog 1847-74 s. 105 og 107 er to børn tilføjet.

100 Hans Christian Lund, 1800-85, skolelærer i Svendsmarke.

101 Søren Johan Heiberg, 1810-71, forstander ved Døvstummeinstituttet i København, 1857 titulær professor, sognepræst i Keldby 1865-71, DBLX, Bd. VII, s. 265.

102 Thorald Leuning, 1805-77, sognepræst i Skørpinge og Fårdrup 1850-77, F.E. Boi-sens efterfølger i embedet.

dereise for, som Lægerne især Lorenz¹⁰³ havde tilraadet. Jeg havde det saa usselt paa disse vaklende Knæ, at jeg modtog Tilbudet – især da Ida Heramb nu var her og kunde gjøre det godt for Boisen. Hun var en lille Tour inde hos sin Moder¹⁰⁴ i Foraaret – og skulde her see til lille Jutta med lidt Godt og hvorledes det egentlig hængte sammen, men da hun kom – var Jutta død – og det angreb os Alle. Tænk at Søsteren kunde bringe hende derind – og saa ikke sige det til hendes 2den Søster og den lille Broder, som var paa Opfostringshuset – at de kunde have seet til hende; hun havde ligget og kaldt paa sine Søsken – og det uden at Nogen *der paa* Hospitalet sender eller skriver Bud til dem.¹⁰⁵ Jeg var nok bleven hjertelig kjed ad hende – især fordi hun ogsaa var tvær med, at vugge den lille Peter – saa da Christoffer Jensen vilde tage mod hende – var jeg saa glad. – de fandt hende vel ogsaa tvær – de vilde da ikke beholde hende; – men de vare gode mod hende. – Værst har hun nok havt det – siden hendes Moder døde – og medens Søsteren skulde passe hende. – Altsaa Aaret efter hendes Confirmation – var hun ikke mere til. – Den anden Confirmation, der samtidig med hende stod paa Kirkegulvet – fik vi ogsaa kun Sorg af; – hun gjorde Gjæld her til Klæder – næsten for 50 rbd – bildte os ind, at hendes Sødskende vilde betale det – fik ogsaa Penge til Hjemreise af os – men bedrog os for det Hele. Hun var fra Nørreby-Wilstrup¹⁰⁶ – Ellen Sparre,¹⁰⁷ hvis Fordringer til hendes aandelige Sødskende – ikke længer kunde opfyldes – blev nu aldeles vanvittig – og dette Brev i Pakken for 1868 kan bevise det.¹⁰⁸ – Men det var ikke kjønt af Rørdams at de vare med de Første, der forlod hende; – de vare dog meest Grund til hendes Ulykke. Hun forelskede sig i sine Børns Lærer – Langballe – og da denne ikke brød sig om hende – ikke kjøbte hendes men Beates Skoe paa Bazaren – blev hun fortvivlet.¹⁰⁹ – Saa skammede man sig over

103 Jf. note 70.

104 Jf. note 90.

105 Jutta Hansen, 1852-68, var datter af Mads Hansen, 1809-57, skolelærer i Skørpinge, g.m. Maren Hansine Hansen, 1815-68. Jutta Hansen var krøbling. Hun kom et par år før sin mors død til EB og passede den lille Peter Boisen, jf. note 98. Hun kom i pleje på Møn og derefter hjem for at passe sin mor, der lå for døden. Efter moderens død kom hun på Kommunehospitalet i København og døde der, jf. EBE s. 943.

106 Nørreby Vilstrup var en landsby i Vilstrup sogn, hvor FE var sognepræst 1850-59.

107 Sparre, Ellen, 1828-, g. m. Hans Coster Sparre, ejer af gården Sparresminde. Hun havde deltaget i vækkelsesmøder, jf. EBE s 891 og 910.

108 Der er ikke fundet pakker med breve vedlagt erindringerne.

109 Beate Clausen, f. 1841, datter af Emil Clausen og Lise f. Monrad, jf. note 59. Frede Boisen omtaler en Langballe, en ung frivillig, som blev elev på Rødkilde Højskole samtidig med at han underviste på højskolen i regning og skrivning, RH s. 5.

hende – hendes Stads – hendes Pjank og hendes Fordringer; men mig syntes – det maatte man forudseet, naar man havde lært hende, at det var Christendom bare, at gaae og fortælle *Ondt* om Hage.¹¹⁰ Hun truede nu os med, at hvis vi ikke hjalp hende – gik hun til Hage – glemmende, at hun selv var Ophavet til alle de fæle Historier om hans Haardhed mod hende – der blev modtaget uden Undersøgelse som gefundenes Fressen – og bragt videre. – Nu fik man høre – der kunde sættes 2 til det Meste. Hun var bedrøvet over – at hun ikke maatte lade hendes Barn hos Rønnes vedkjende sig hende – i dets Sted vilde hun antage sig et andet lille Barn – og saa kom hun en Dag ned i Haven til mig – og vilde have – at jeg skulde rose hende derfor – men det gjorde jeg ikke – og saa blev hun saa gruelig vred. Hun passede jo ikke sine egne Børn – hvor skulde hun da kunne passe Andres? Md Lorent,¹¹¹ der kom til mig – at raadføre sig desangaaende – fik kun det Raad at tage derud – og see selv – ikke gaae efter Sladder – og saa blev Enden at det stakkels Barn blev taget derfra; det var næsten omkommen af Utøi. – Saa bragte hendes Broder hende til Aaringen;¹¹² men ulykkelig er hun med en vild uregjerlig Aand, som man ikke har hjulpen hende til, at holde i Tømme. – – – Hun kom snart bort fra Aaringen – saa Opholdet der blev blot omtalt som et Skin for, at dække en ulovlig Forbindelse med Rønne;¹¹³ – men dette Sidste var kun Bagtalelse, som dog vist nok endnu troes af Mange.

En anden Sag angreb mig meget i dette Foraar – Det var Elmelunde-Sagen,¹¹⁴ da Provst Hjorth forhindrede Vaabenbrødrene¹¹⁵ i at hænge en Mindetavle op i Kirken for en falden Soldat derfra – – tvungen dertil – skulde det skee saa *haanende* som muligt – idet der kun skulde synges en Psalme inde i Kirken. – – Hvad der skulde tales – maatte altsaa skee under aaben Himmel. Der stod altsaa den lange Skare Vaabenbrødre og bleve gennemregnede *udenfor* Kirken. – – Frede holdt en deilig Tale¹¹⁶ – medens Fanen ligesom slog til Lyd, naar den vaad blæste sammen. –

110 Jf. note 14.

111 Hun kan ikke være Charlotte Lorenz, jf. note 70.

112 Oringe, Østifternes Sindssygeanstalt ved Vordingborg, indviet 1858.

113 Jf. note 18.

114 Hjorth, Jens Mathias 1824-99, provst i Tønder 1860-64, afsat af preusserne, sognepræst i Elmelunde på Møn 1865, fra 1880 provst for Mønbo og Bårse herreder.

115 I 1865 blev våbenbroderforeningen på Møn stiftet med Frede Bojsen som formand. Veteraner fra krigen 1848-50 havde 1859 vedtaget at man kunne oprette lokale foreninger. Veteranerne fra 1864 blev senere medlemmer, jf. RH s. 3 og 6.

116 Provst Hjorth forhindrede i flere år, at mindetavlen over de faldne våbenbrødre kunne hænges op i Elmelunde kirke. Frede Bojsen henvendte sig til kulturminister Peter Christian Kierkegaard, som udvirkede, at mindetavlen blev ophængt i kirken

Folk stode i Masser *under Paraplyer* oppe paa Kirkegaarden – og jeg i den lukkede Vogn paa Landeveien med Krands og nogle unge Piger til, at bære Krandsene ind. – – Jeg græd, rigtignok mere af Harme over det danske Folk, som behandlede sine Forsvarere som de værste Forbrydere – saa de skulle være de Eneste – der skulde udelukkes fra Kirken – medens enhver Mand – han være nok saa stor en Drukkenboldt – kan bæres ind i Kirken fulgt af en Skare andre Drukkenbolle. – Jeg var saa oprørt af denne Skjændsels Gjerning – at jeg meldte den baade til Fru Høgsbro, Fru Berg og Fru Hasle;¹¹⁷ af disse tog sig kun Høgsbro af det – Berg vilde have lange premisser – Hasle foragter jo sin Kone saa meget, at allene det, at hun kom med det – gjorde – at han Intet kunde have med den Sag, at gjøre – huh hvilke hjerteløse Mennesker! – Høgsbroe var derimod god – og gjorde med den, hvad han kunde; men at ikke en saadan Sag maatte sætte hele Landet i Fyr og Flamme – det viser – at Tydsken har Ret – »det er et dorskt og usammenhængende Folk«. Fy – Fy – at tillade upaataalt at saadant skeer! Aldrig glemmer jeg den lange bølgede Skare af Mænd, som Alle havde været med at bløde og lide for Landet – saa blanke som Sole i Regnen – langs ned ad Kirkebakken i Elmelunde – – ikke værdige til, at høre et venligt Ord i Kirken om ham, som faldt iblandt dem – – lukket ude af en skjændig Regjering og en skjændig Præstepave – Hvor kunde jeg dog have Lyst til, at sætte en Ulfeldts-Støtte¹¹⁸ der paa den Bakke; men jeg er kun en stakkels Qvinde! Det bruser ofte i mig – ogsaa om at gjøre lidt Gavn for de unge Qvinder – i Slesvig maatte jeg det ikke¹¹⁹ – og nu maatte

under afsyngelsen af en salme, mens Frede Bojsens tale måtte afholdes uden for kirkegården, jf. RH s. 6.

- 117 Amalie Høgsbro, f. Jürgensen, 1833-93, g. m. Sofus Høgsbro, 1822-1902, højskoleforstander, politiker, tilhørte Det nationale Venstre, DBL Sofus Høgsbro. EB kendte dem begge fra deres tid som forstanderpar på Rødding Højskole. Hendes 20 årige søn, Peter Bojsen, overtog Høgsbros timer på Rødding højskole, mens han i 1858 var i rigsdagen. Berg, Maren, f. Berthelsen, 1836-1906, g. 1861 m. Chresten Berg, 1829-91, førstelærer på Bogø 1861-76, politiker, tilhørte Det nationale Venstre, DBL C. Berg. Maren Berthelsen var en af Nannas og Juttas bedste veninder. Hun boede 1856-57 i Sønder Vilstrup præstegård. EB holdt meget af hende og overvejede at flygte til hendes hjem på Bogø, da de politiske stridigheder på Møn var på deres højeste, EBE s. 902. Hasle, Marie Elisabeth, 1820-97, f. Prip, g. 1850 m. Theodor Hasle, 1816-89, politiker, tilhørte bondevennerne, ejer af Løvegård ved Høng. EB kendte ham fra årene i Skørpinge, DBL Th. Hasle.
- 118 Corfitz Ulfeldts skamstøtte er et stenmindesmærke over landsforræderen Corfitz Ulfeldt. Den blev i 1663 opstillet på Gråbrødretorv, hvor Ulfeldt havde boet, så byens borgere kunne spytte på den, når de passerede den.
- 119 Hun ville via Cathrine Raasløff, 1814-91, ministerens kone, stille forslag om at stifte en højskole for unge piger i Vilstrup badeanstalt. Harald Raasløff, 1810-93, var mini-

jeg det ikke – min Mand holder jo ikke af min Indflydelse – altsaa mine Pd i den Retning blive altid kuede ned – – – –

Helga Boisen blev ellers forlovet med sin Ven Jørgensen¹²⁰ og jeg blev saa glad derved – ogsaa, at de besøgte os paa en Tour til Klinten. – I Vesterborg var man ikke rigtig glad ved denne Forlovelse; men det har ikke været andet end reen og puur Misundelse; imidlertid lod Boisen sig smitte af deres væmmelige Historier i den Retning – og var slet ikke venlig mod de unge Forlovede, da de kom her, saa det var godt, at her var en Deel norske Fremmede – som kunde dække Boisens Tværhed. Allerede det første Dampskib fra Norge – bragte en lille Frøken Blehr¹²¹ herved; – saa kom en frøken Schive¹²² – saa Billedhugger Borchs¹²³ – og de vare netop heroppe fra Rødkilde den Aften da de kom fra Vixnes.¹²⁴ Vi havde ellers ogsaa Besøg af Mathilde og Lars¹²⁵ det Aar forud for min Norgesreise – Ida¹²⁶ var slet ikke god mod mig – Aldrig kan jeg glemme – engang paa Steentrappen ud til Haven paa Rødkilde – hun sagde til mig – »vil *Du* virkelig til Norge? Jeg vil dertil – (som om vi 2 ikke kunde være sammen paa et Sted) – desuden er Mix ikke hjemme«. Jeg svarede hende – det faaer saa være – min Reise gjældte ogsaa først Strømstad. Alle de Besøgende paa Rødkilde mærkede godt – hvor uvillig Ida var mod mig; – de besøgte mig jævnligen allene, da jeg var syg. – –

Lyst til, at komme til Rødkilde – – havde jeg nu aldeles ikke; thi man skulde jo courere mig for min Overtroe med, at sidde 13 tilbords og det kunde jo ikke andet end krænke mig. – Kom jeg – var der sjelden Nogen, der tog mod mig – – sjelden i det Hele taget, at Ida sagde

ster for Slesvig 1854-56. Brevet blev aldrig afsendt, for FB syntes ikke derom, for han vidste ikke, om han ville blive i Slesvig. EBE s. 441 og 743, jf. indledningen.

120 Jf. note 43.

121 Marie Blehr, Ida Bojsens veninde, en søster til Frede Bojsens ven Theodor Blehr og til den senere norske statsminister Otto Blehr, 1847-1927. Deres barndomshjem i Stange var præget af grundtvigianismens folkelige og nationale ideer og stod i nær kontakt med de norske højskoler, RH s.17, NBL Otto Blehr.

122 Josepha Schive, 1850-1924, datter af Christian Frederik Schive, f. 1812, 1863 byfoged i Hamar, Ida Bojsens veninde, jf. RH s. 17.

123 Christopher Borch, 1817-96, norsk billedhugger, g. 1852 m. Thora Arveschoug, 1832-1923, komponist. Hun har skrevet melodien til Skyerne gråne og løvet falder. De kom fra Norge med hans buste i marmor af Frede Bojsens afdøde hustru, Karen Anker. Busten blev ved denne lejlighed i sommeren 1868 opstillet i haven på Rødkilde, jf. RH s. 8 og DBL Christopher Borch.

124 Vignæs.

125 Jf. note 39.

126 Jf. note 33. EB's datter Ida var nu som 19-årig flyttet over til sin bror Frede Bojsen på Rødkilde Højskole og underviste pigerne på sommerhøjskolen. EBE s. 963 og 974.

Goddag til mig – aldrig blev der taget Hensyn til de Vaner – mine Svagheder havde paalagt mig – Man ignorerede mig aldeles. Der maa jo have været Noget, som man var vred over – maaske var det over, at Rønnes skulde herfra. Det var nok i dette Foraar at han blev befordret op i Jylland etsteds.¹²⁷ Glæden derover i Byen var stor og man besluttede nu – aldeles at afskaffe Kateketembedet. Boisen havde tabt saa Meget blandt Folk – at man aldeles *ignorerede*, at han maatte komme til, at lide derved. Selv vilde han ikke heller bringe det frem men lod dem gjøre som de vilde. – –

Altsaa alle de Mennesker for hvem Rønne var Børnelærer – de viste ham deres Godhed ved endog at udrydde hans Embede! – – –

Men hans politiske Venner gjorde Klintetour for ham – hvor Rødkilderne naturligviis spillede første Violin – – som Rønnes ogsaa flyttede til Rødkilde, at boe der efterat deres Tøi var afsendt. Jeg skrev nu Rønne til, og udtalte heelt Alt, hvad jeg havde mod ham; – *kunde* og vilde han forsvare sig, saa var jeg at finde i mit Værelse hver Dag; jeg ønskede jo helst, at kunne tilgive ham det Hele – men vilde han ikke indrømme mig Noget som helst – saa ønskede jeg ikke, at see ham til Afskeed; saa vilde jeg arbeide paa – at glemme ham – eller kun tænke paa den Rønne, der engang hjalp mig op ad Klinten! Han kom ikke – og svarede mig ikke – – – Endelig en Forsamlingsdag kommer fru Lorenz og siger, at om Aftenen efter Forsamlingen kom Rønnes *som sædvanligt* op med sin Suite og tog Afskeed med mig. – – – Jeg havde netop bedt mig fri for, at spille mere Comoedie – – det jeg havde været tvungen til i flere Aar. – – Det brusede nu saaledes i mig – at han blev ved, at haane mig til det Sidste – saa jeg blev ikke istand til, at gaae ned i Forsamlingen – og mit Hoved var bristefærdigt; – saa maatte jeg tilsengs. Saa kommer alligevel Rønne med Boisen op i mit Sovekammer – – – jeg kunde ikke tale med ham – og vinkede ham kun bort – ak! hvor var jeg syg – saa kom Konen – – og hende sagde jeg venligt Farvel – – og viste hendes Mand hen til mit Brev – det han burde have respeceteret. – Boisen vidste ikke af mit Brev – – dømte mig altsaa meget strengt – – men det faaer være – det er dog bedre, at lide Uret end, at gjøre Uret. Det kan ikke nytte, at man vil undskylde Rønne med, at han har ligesaa god Ret til, at politisere som Nogen Anden – det har han ogsaa – – naar det er vigtigere end det ene Fornødne; – men at baade Hans og Boisens Virksomhed har lidt Skade – det er saa vist som nogenting kan være i denne Verden. Maaske er det her værre end andre Steder, fordi Alt blev personligt – og Alt blev ført hen til Hage eller Boisen.

127 Jf. note 18. Han blev sognepræst i Klim, Torup og Vust i Hanherred.

Saaledes stod Boisen en Dag paa Predikestolen og takkede for »Hvad« der var skeet os i Ugens Løb. Hage var falden igjennem,¹²⁸ men vi havde faaet en deilig Regn – det var denne, der blev takket for i mange gode Ord; – om det saa var vor gode Veninde Emma Meier¹²⁹ forlod hun Kirken for ikke at høre Slutningen paa den gruelige Taktløshed – sagde hun; – – jeg var vis paa – at Boisen ikke kunde berede Hage en saadan Ydmygelse – og dog glemtes Prediken og Alt – og jeg rystede som et Espeløv ved at see, hvorledes Hage blev rødere og rødere – hævdede sig i Sædet – og jeg tænkte – han raaber »Stop.« – Da saa Regnen blev omtalt – saa faldt han ligesom tilbage i Stolen. –

Kan Saadant være godt? Alle de Processer her kom – var det som hvert Ord blev lagt Hovedpersonerne i Munden – saa de skulde svare til dem – og denne Tilstand er til og voxer med hver Dag. Fredes Skole¹³⁰ lider ogsaa derved; thi omtrent det Halve af Øen staaer den imod for Hages Skyld. – – Det er sandt – Frede var syg, da Skolen endtes – men en Lieutenant Freisleben, som kom i Besøg, var saa flink og med paa Klintetouren, hvor Sang og Tale gik livligt. – Saa drog Frede til Leiren om Sommeren og kom sig godt der. – Jutta besøgte os nok kort før min Afreise – – men hun var nok vred paa mig ogsaa. Nanna besøgte Jutta – og de tilsammen Frede i Leiren. Møller¹³¹ og Peter reiste til Ørebro – og der gjorde Peter megen Lykke¹³² – – der kom senere en Deeltager op til Mix – og han sagde: at Peter fra først af havde vakt Opsigt formedelst sin Liighed med en Vildmand fra Amerikas Urskove; – men det endte med, at de sloges om, at sidde i Waggon med ham – og zog hvert Ord af hans Mund. – Møller holdt nok Tale til den svenske Konge. – Til mig telegrafeerte de til min Fødselsdag til Hamar – men da jeg var i Strømstad¹³³ – fik jeg det aldrig.

128 I september 1869 mistede Hother Hage sit mandat i Nakskov til fordel for en bondeven.

129 Emma Mayer, f. på St. Croix ca. 1809, selskab'sdame hos Arnette Hage, 1814-77, Hother Hage søster, jf. EBE s 834.

130 Jf. note 34.

131 Jf. note 81.

132 Peter Bojsen, 1838-1922, søn af F.E. og Eline Boisen, landøkonom, lærer på Rødning og Uldum Højskoler, forstander på Gedved Højskole og Seminarium, politiker. Peter Bojsens mest fremtrædende evne var hans rige og levende fantasi. Det var den der gjorde ham til den dygtige lærer, navnlig den ypperlige fortæller, DBL Peter Bojsen.

133 EB var i 1868 på baderejse til Strømstad og besøgte i den forbindelse Mix og Herman Anker på Sagatun højskole ved Hamar, jf. note 72. I det sidste hefte, nr. 48, beskriver hun netop denne hendes sidste rejse til Norge, EBE s. 975 ff.